

ПРОБЛЕМИ НА НАУКАТА И ПРАКТИКАТА

ПРОТОФОРМА НА СЪВРЕМЕННАТА КОНСУЛТАНТСКА СЛУЖБА В НАПРАВЛЕНИЕ ЖИВОТНОВЪДСТВО И ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА II. НАЦИОНАЛЕН ЦЕНТЪР ЗА ВНЕДРЯВАНЕ В ЖИВОТНОВЪДСТВОТО И ЗЕМЕДЕЛИЕТО

ЧОНКА МИТЕВА, *СТАЙКА ЛАЛЕВА, *ПЕТЯ СЛАВОВА, ВАЛЕНТИН КАЦАРОВ,
*МИТКО ЛАЛЕВ, **ТОДОРКА АТАНАСОВА, **РУМЕН ОТУЗБИРОВ

Тракийски университет, Аграрен факултет - Стара Загора

* Земеделски институт - Стара Загора

** Тракийски университет, Стопански факултет - Стара Загора

Ако се проследи развитието на науката, неминуемо се стига до заключението, че винаги истинската, разумната цел на тази специфична дейност е да служи на човека и подобрява резултатите от неговата производствена дейност. Научно-техническите постижения, приложени в практиката, освен непосредствен полезен ефект оказват влияние и върху качеството на живот.

Анализирайки състоянието при въвеждането на научно-техническите постижения в животновъдството през миналия век може да се обобщи, че то става бавно, не цялостно и съответно резултатите са частични, понякога противоположни на показаните в научните разработки. Продължителността на процеса „изследване-въвеждане“ е далеч над оптималния (3-4 години). Отделни ефективни решения с приложен характер дълго след разработването им остават непотърсени от животновъдната практика у нас.

Целта на настоящото изследване бе да се анализира ефективността от прилагането на постиженията на животновъдната наука в България, посредством създадения в страната Национа-

лен център за внедряване в животновъдството и земеделието (НЦВЖЗ), както и информативно-исторически да се осветли неговата роля като протоформа на съвременната консултантска дейност в направление животновъдство за периода на неговото съществуване.

МАТЕРИАЛ И МЕТОДИ

За целта на изследването бяха проучени правителствени документи, правилници за организиране на дейността на НЦВЖЗ, публикувани от научните звена на Селскостопанска академия (СА) отчети за научно-технически постижения, предлагани за внедряване в практиката, научни статии, монографии и др. Проведени бяха беседи с научни консултанти, участвали в решаването на конкретни проблеми и въвеждали в практиката нови породи и хибриди, селскостопански животни, както и технологии за тяхното отглеждане.

Информацията от тези източници и резултатите бяха интерпретирани чрез използване на различни методи: исторически, правно-казусен, контент-анализ, анализ на експертните

оценки и спомагателен метод, при систематизиране на получената информация чрез преки проучвания и анализ на факти от коментари на интервюираните лица.

РЕЗУЛТАТИ И ОБСЪЖДАНЕ

Национален център за внедряване в животновъдството и земеделието

В решенията на правителството през 1973 г. се поставя задачата максимално да се съкрати времетраенето на процеса „изследване-внедряване” в селското стопанство, като се изработи и въведе съответен ефикасен механизъм и се опростят до минимум съществуващи тогава процедури при преценката, пренасянето и внедряването на научните постижения.

С оглед да се създадат най-благоприятни условия за ускорено внедряване в производството на научните и техническите постижения и прогресивния опит при отглеждане на земеделски култури и селскостопанските животни, в тогавашното Министерство на земеделието и хранителната промишленост (МЗХП) е създадено качествено ново звено – Национален център за внедряване в животновъдството и земеделието – с отделни направления (НЦВЖЗ) (МС, 1976). Центърът няма характер на научно звено, а притежава специфична форма на организация за коренно изменение на работата по изучаването, пренасянето и внедряването на наши и чуждестранни постижения и опит. За тази цел НЦВЖЗ осигурява информация за световните постижения, разработва комплексни програми и планове, организира закупуването, вноса, изпитването и внедряването в производството на високопродуктивни животни, птици, документи, лицензи, образци и др. В своята дейност той се опира на съответните научни звена на СА, висшите учебни заведения (ВУЗ) и стопанските звена в областта на селското стопанство и хранителната промишленост. Възлага им задължителни за изпълнение задачи по внедряването и упражнява непосредствен контрол за тяхното осъществяване. На Центъра за внедря-

ване, като на държавен орган са предоставени административни и разпределителни права и функции, задължителни за всички организации и предприятия в системата на МЗХП. Към всеки отделен център е изграден научно-технически съвет, в който влизат признати в страната научни работници и специалисти-консултанти по развъждане, хранене и отглеждане на животните и птиците, по строителство и механизация, по организация на труда и икономика на производството. В него са включени и специалисти и ръководители от практиката. За преминаването към промишлено животновъдство на национално ниво са обединени усилията на специалисти-консултанти от различни области – проектантите, технолози, селекционери, аграрни инженери, икономисти, ветеринарни лекари и др. (Станков и сътр., 1982). В тяхна помощ, а и за информационно-специализираното осигуряване на знания за специалистите от селскостопанското производство е създаден Национален център за научна и техническа информация по селско стопанство, хранителна промишленост и горско стопанство при СА „Г. Димитров”. Същият започва да издава специализирани свитъци за отделните направления в животновъдството и ветеринарната медицина под наименованието „Новости в помощ на селскостопанската практика”. В тях се публикуват преведени чуждестранни, специализирани статии по актуални въпроси в областта на животновъдството и ветеринарната медицина, като е запазен или преработен само начина, под който са представени научните резултати и е запазено изцяло оригиналното становище на автора. Под формата на свитъци се отпечатва и специализирана информация, предназначена за ръководители и специалисти зооинженери и ветеринарни лекари от практиката (фиг. 1)

За нуждите на преживното животновъдство в страната към НЦВЖЗ е създадено Научно-производствено обединение (НПО) по говедовъдство и овцевъдство с два центъра за научно-приложно внедряване в животновъдната практика.

Фиг. 1. Свитъци, издавани от Национален център за научна и техническа информация по селско стопанство, хранителна промишленост и горско стопанство при СА „Г. Димитров”.
Fig. 1. Scrolls, issued by the National Center of Scientific and Research Information of agriculture, food industry and forestry

Център за внедряване в говедовъдството

Дейността, която осъществява този център е осигурена научно-консултативно чрез звената на СА и работещите в тях специалисти, имащи пряка връзка с животновъдното производство. На заседанията на научно-техническия съвет се приемат както планове за внедряване на новости и технологични постижения, така и конкретни програми за целенасочено внедряване в практиката, свързани със създаването на високопродуктивни стада животни, нови породи и популации. Основна роля в тяхното реализиране се възлага на Окръжните селекционни центрове и тяхното взаимодействие със селекционерите и специалистите по изкуствено осеменяване от поделенията на СА и ВИЗВМ. По-важните от тях са свързани с увеличаването както броя на чистопородното поголовие от крави, така и на броя крави, получени чрез кръстосване. На консултантите е поставена задачата при кръстоските с кафяви американски бици, които ще се използват впоследствие в основните млечни стада, да се обърне внимание върху качествата на вимето, зрелостта и пригодността им за промишлените технологии на отглеждане.

За тази цел до края на 1979 г. в страната са внесени 63 бика и 14 980 дози семенна течност от известни линии на Американската кафява порода (Милушев, 1980).

Типичен пример за добре свършена научно-консултантска дейност в областта на млечно-

то говедовъдство по пътя на кръстосването и селекцията е кравето стадо в с. Бозвелийско, Варненски окръг, в което средната млечност от крава през 1986 г. надхвърля 5000 l, при средна за страната млечност от 2952 l. От отделни крави в редица ферми е надоено значително повече мляко – между 6525 и 7008 l.

Промишлените технологии за производство на краве мляко, въведени около големите градове и индустриални центрове (където има голяма консумация на мляко в прясно състояние) се разбират от консултантите като преминаване към технологии на отглеждане в обори за 200 крави и общо поголовие от 600 до 1000 лактиращи крави в млечен говедовъден комплекс. Възложено им е да помислят върху възможността за изграждането на „млечни пояси” около големите градове, които включват и млякото, получавано от говедовъдните ферми в селата около тях. На специалистите, решаващи този проблем, е препоръчано да въведат в експлоатация нови ресурсо-икономически технологии. Първи стъпки в тази насока е въвеждането на технология за отглеждане на телета в индивидуални клетки на открити площадки, а на млади разплодни животни – свободно в полутукрити помещения.

Друго направление, в което се изисква експертите говедовъди да подобрят своите резултати, е увеличаването на средната продължителност на използване на кравите за мляко, която тогава е около 3.6 години, а в редица АПК

и ферми около 2 години след отелването им. Това налага те да подпомогнат дейността на ръководителите на животновъдните комплекси при въвеждането на нормираното хранене на кравите през отделните лактационни периоди, чрез разработването на конкретни дажби за отделните технологични групи. Разработвайки своите научно-практични изследвания за разрешаване на този проблем, те достигат до извода, че трябва да се усъвършенства и доенето на кравите в тези стопанства, като се използват централен млекопровод или доилна зала. С това се цели не само подобряване качеството на обслужване на животните, но и повишаване на ефективността на труда като един дояч трябва да обслужва до 75-90 крави на час. По този начин се оптимизира структурата и се намалява броят на персонала, работещ в говедовъдните комплекси.

Поради констатирана употреба на голямо количество вносни препарати за миене и дезинфекционни средства за доилните съоръжения, се предлага да се създадат български такива, които да се изпитат от Института по животновъдство в Костинброд и да се спестят значителни средства от внос на такива консумативи.

С цел повишаване на квалификацията на доячите и механиците в говедовъдството на регионално ниво се провеждат обучения в школи по машинно доене (**Ненов**, 1979). В някои от школите се подготвят и други изпълнителски и ръководни кадри за животновъдството (**Топалов**, 1979). Ежегодно от 1971 г. се провежда национален конкурс „Най-добър дояч“. На него теоретичните и практическите изпити са публични, а журито е съставено от водещи за страната научни работници, консултанти, внедрители и доказани доячи-професионалисти (**Попова**, 1977). Тази форма на повишаване на квалификацията на доячите дава възможност най-добрите от тях да контактуват помежду си, да обменят опит и да придобиват нови умения (**Николова**, 1980). От 1982 г. в страните-членки на СИВ започва да се провежда международен конкурс за най-добър млад дояч. В края на

септември 1986 г. той е проведен у нас в Русе (**Николова**, 1986).

С цел подобряване на работата на консултантите научни работници в областта на млечното говедовъдство от системата на СА и ВУЗ се провеждат международни симпозиуми, посветени на проблемите, свързани с използваните породи и методи на развъждане при създаването на специализирано млечно говедовъдство, системи на селекция в млечното говедовъдство, в това число методи за оценка на развъдната стойност на разплодниците и кравите-бикопроизводителки; съвременни методи за отглеждане на млечни крави; хранене на крави за мляко и др. На проведения в Русе такъв симпозиум през 1980 г. е открита и първата национална изложба по млечно говедовъдство, на която са представени 525 животни. Тя е посетена от хиляди работещи в сектора специалисти, ръководители и изпълнителски кадри (**Редакционна**, 1980).

В направление „Угояване на животни“ се обръща внимание върху внедряването на промишлените технологии. Внедряването им се свързва с въвеждането на технологични решения за угояване на открити площадки, с цел намаляване на себестойността на продукцията. Поставена е задача и за подобряване качеството и състоянието на пасищата от планинските и полупланински райони на страната и използването на отпадъчните фуражи от растениевъдството и равнинните райони.

За преминаването към промишлено отглеждане на крави за мляко са проведени редица обучения и квалификационни курсове на работещите в говедовъдните комплекси. Издадени са голям брой необходими на практиката учебни помагала, брошури и инструкции, в които са посочени както положителни, така и отрицателни примери от производствения процес (**Петков**, 1975).

Всеки окръг, АПК и ПАК е задължен целево да разработи собствена програма за внедряване на научно-техническите постижения в практическото говедовъдство и да организира нейното изпълнение.

Анализът на дейността на Центъра след петгодишен период на развитие показва, че в говедовъдството на първо място не са решени проблемите с материално-техническата база. Все още се използват стари, маломерни и неподходящи за внедряване на съвременните технически и технологични решения животно-въдни сгради. В около 80% от помещенията, в които са настанени 90% от кравите за мляко се дои с гюмчета. Фуражораздаващите ремаркета са въведени само в една шеста от краварниците. Проблемно е качеството на техниката за почистване на тора. Не е затворен цикълът на комплексна механизация в новите модерни кравеферми.

От така констатираните на практика обстоятелства, се налага необходимостта внедряването на научно-производствените решения от страна на Центъра да се осъществява с бързи темпове при използването на научните кадри от СА и ВУЗ, имащи необходимия практически и съветнически опит. Като най-належащи пред консултантите в млечното говедовъдство се поставят за разрешаване следните технологични задачи:

- ускоряване на преоборудването на краварниците с централен млекопровод, като се осигури правилно използване на техниката, навременна подмяна на изхабените части, комплектуването ѝ с достатъчен брой апарати, осигуряване на надеждна работа на инсталациите и т.н.;

- когато средната млечност е висока и в комплексите има 1000-2000 крави, да се препоръчва използването на доилна зала, тип „Карусел”. При по-нископродуктивните животни да се използват доилни инсталации тип „Рибена кост”, като нормативът на един дояч в този случай е 130-150 животни;

- да се оптимизира броят на скотоместата в съществуващите и новостроящите се животно-въдни сгради и отглежданите в тях животни;

- за кравекомплексите, изградени на основата на нови проекти, за 100-200 крави, да се въведат съвременни норми за пълна механизация на храненето, отглеждането и експлоатацията на животните, като се обърне особено внима-

ние за въвеждането на технологично-организационна схема за групиране на кравите според физиологичното им състояние.

Център за внедряване в овцевъдството

Основни задачи на Центъра са да изучава, да пренася и да внедрява нашите и чуждестранните научно-технически постижения и челния опит, до осигурява информация за постиженията, да разработва комплексни програми и планове за внедряване, да организира закупуването, вноса и интродукцията на високопродуктивни породи овце, изходни линии, документации, лицензи, образци и др. (Накев, 1975).

В своята дейност Центърът се опира на научните звена от системата на СА, ВУЗ, специалистите от управление „Земеделие” при ОбНС, Окръжните селекционни центрове (ОСЦ), на станциите за изкуствено осеменяване, на проектантските организации, АПК и на стопанствата. Към Центъра е създаден научно-технически съвет, в който влизат водещи учени, ръководители и специалисти. На първото си заседание съветът обсъжда план за работа и конкретни предложения за внедряване в практиката, най-важните от които са свързани с:

- интродукция и разширяване на вносните чистопородни овце, които да се използват за подобряване на плановете породи и за осигуряване на разплодници за нуждите на хибридизацията в овцевъдството; увеличаване на вноса на племенни овце от месодайните, многоплодните и млечните породи; да се произведат по 7 500 висококласни разплодници; и на основата на наши и чужди изследвания в практиката да се внедрят различни схеми на хибридизация;

- получаване на повече агнета – чрез кръстосване с многоплодни породи (Романовска, Финландски ландрас и др.) да се създадат овце-майки F_1 със заложби за висока плодовитост;

- получаване на повече мляко – да се използват мъжки разплодници от високомлечни породи, което ще позволи овцете-майки в F_1 да бъдат с висока млечност. В общата оценка на създаваните кръстоски се изисква включване-

то на признака пригодност на овцете за машинно доене;

- изпитване на схеми за поддържаща селекция при аборигенните породи овце;

- получаване на повече и по-евтино агнешко и шилешко месо - чрез различни схеми на двупородно кръстосване на плановите породи с мъжки разплодници от породите Ил дьо Франс, Суфолк, Хемпшир и Меринофлайш да се създадат по-скорозрели приплоди с добро усвояване на фуража. Към 1980 г. се е предвиждало да се създадат 80 000 овце-майки F_1 със заложба за висока плодовитост, 80 000 - с висока млечност и при 800 000 да се проведе промишлено кръстосване.

- въвеждане на система за хранене на овце-майки с участието на висок процент груби фуражи при различните физиологични състояния. В дажбите се прилага включването на големи количества груби фуражи (слама, царевичак, слънчогледови пити и др.) при храненето през зимния период, което да го направи до 25% по-евтино. Предвиждало се е този начин на хранене да се приложи при 750 000 овце-майки при ограничени площи на използваните пасища; двукратно агнене на част от овцете, подлежащи на брак. Планирано е към 1980 г. двукратно да се оагват над 200 000 овце майки, подлежащи на брак. Всяко прието от съвета постижение в овцевъдството се изпраща на ОБНС и АПК за внедряване, които се задължават да изготвят програми и сключат договори със съответните научни организации за тяхната реализация в практиката.

За внедряване в практиката от изследователите консултантите в Комплексните опитни станции (КОС) са утвърдени теми като:

- внедряване на нови технологии и системи за отглеждане на овце-майки със и без доене в планинските и полупланинските райони на страната; подобряване на съществуващите и внедряване на по-ефективни технологии при отглеждането на тънкорунните овце-майки в полските райони; усъвършенстване и внедряване на промишлени технологии при уговяването на агнета; разработване и внедряване на

технология за хранене на агнета с млекозаместители; организиране на внедряването на нова система за изкупуване на вълната по рандеман; внедряване и разпространяване на новосъздадените български породи овце.

Проблемите и задачите, към които консултантите се насочват по отношение на своите проучвания и експерименти през следващите години са:

- програма за машинна обработка на резултатите от индивидуалната контрола на продуктивните качества на овцете; технология за дълбоко замразяване, дългосрочно съхраняване и използване на семенната течност на кочовете; нови системи и технологии за отглеждане на шилета за разплод; най-подходяща организация и заплащане на труда при новите овцевъдни комплекси; нови системи и начини за изкупуване на продукцията от овцевъдството; програма за подготовка на изпълнителски кадри.

При изпълнението на всички задачи от плана за внедряване на научно-техническите постижения и челния опит в овцевъдството изследователите консултантите е трябвало да предвидят изходната позиция на АПК и стопанствата по отношение на породния състав и качеството на развъдния материал, с който разполагат в стадата си, технологиите, сградния фонд и изпълнителските кадри, които използват при отглеждането им.

С цел популяризиране на постигнатите успехи в специализираното млечно овцевъдство през 1979 г. в Сливен е проведен международен симпозиум по млечно овцевъдство, съпътстван от национална изложба на високомлечни овце от породите Черноглава плевенска, Старозагорска и на овце от синтетичните популации създадени по пътя на хибридизацията. Обърнато е внимание и е проведена дискусия за нуждата от серийно производство на подходящи доилни машини за овце и подготовката на квалифицирани изпълнителски кадри за сектора (Хинковски, 1980).

За прилагането на инициативата „Обмяна на опит” между работещите в овцевъдството от 1980 г. на много места в ТКЗС и АПК са изгра-

дени професионални клубове (**Киров, 1981**). В редица райони на страната се провеждат районни и окръжни състезания за най-добър стригач. Ежегодно се провежда национално състезание, в което участват първенците от окръжните прояви. На участниците, класирали се на призовите места, се връчват предметни, парични и морални награди (**Маврудиева, 1981**).

След петгодишен период е направен анализ, който установява, че успехите в областта на селекцията и развъждането на млечни и месодайни породи, както и кръстоски са видими и са внедрени в практиката. В елитните стада от тънкорунните овце са получени средно по 7.810 kg вълна. Най-висок вълнодобив е отбелязан при Асканийската порода (9.280 kg), следвана от Кавказката (8.860 kg) и Североизточнобългарската тънкорунна порода (8.440 kg).

Най-добри резултати от дейността на Обединението са отчетени в млечното овцевъдство. От контролираните овце е получено средно по 183 l мляко. В стадото от породата Аваси в АПК „Ловеч“ е надоеено средно по 343 l от овца, в ПЖК в с. Коларово (кръстоска) по 260 l, а в АПК „Г. Трайков“ – по 231 l (**Милушев, 1980**).

По това време с най-бавни темпове в овцевъдството се внедрява изграждането на материално-техническата база. Значителна част от сградите за животните са построени преди години и вече са амортизирани и непригодни за отглеждане на новосъздадените породи. Строящите се нови сгради невинаги са съобразени напълно с възможностите за внедряване на промишлените технологии. От съществуващите овчарници само около 0.5 % са пригодени за механизано раздаване на фуража, а машинното доене обхваща едва 5 000 овце. Внедряването на машинното доене в овцевъдната практика на този етап се отчита като „компрометирано“ поради лошото професионално обучение и производствена култура на кадрите в много от млечните овцевъдни ферми (**Димитров, 2012**).

От така направения анализ следва, че НПО по говедовъдство и овцевъдство е трябвало да

насочи усилията на своите кадри за разработването на технологични норми, технологии и рационални типови решения за отглеждането на високопродуктивни породи овце при високо техническо и технологично равнище, съобразно направлението в подотрасъла и различните природни и икономически условия в страната. Като пример, за района на Добруджа (Североизточна България) е разработена и внедрена технология за интензивно отглеждане на овце, която предвижда целогодишно хранене на ясла с почти напълно механизирани производствените процеси. Това е повод за създаване на окрупнени овцевъдни ферми със специализирана насока на отглеждане и използване. За редица райони на страната (НИИГО - Стара Загора, 1983 г.) е препоръчано да се пристъпи към създаване на нови и интродуциране на вносни породи овце (**Димитров, 2012**).

Във връзка с преминаването към промишлени технологии на отглеждане в овцевъдството от селекционерите в отрасъла се изисква да подготвят добре селектирани животни, пригодени към производствения процес, възприет за овцефермите от региона. Обърнато е внимание на няколко ОСЦЖ в страната относно „смяната“ на селекционери в даден район, като е констатирано, че „... един добър селекционер се създава след продължителна специална подготовка и дългогодишна работа във фермите. Смяната на селекционерите в даден район, при дадено стадо винаги се отразява отрицателно на развъдните производствени резултати на стопанството“. За получаването на съответните теоретични и практически умения се препоръчва на работещите в практиката селекционери да завършат Школа за бонитъори и селекционери в животновъдството.

Научно-производствено обединение по свиневъдство

За да се създаде по-добра организация и се използват в най-висока степен възможностите на хибридно свиневъдство към СА е изградено Научно-производствено обединение (НПО) по свиневъдство - Шумен. За водещо негово

звено е определен Научноизследователският институт по свиневъдство. Целта е обединяване на науката и производството за снабдяване на страната с елитен разплоден материал, преценен по собствена продуктивност. От тези животни в промишлените свиневъдни комплекси в страната се очаквало да се отглеждат угоени хибриди. Още през 1980 г. е предвидено да се произвеждат около 3 000 000 угоени хибриди, а до пет години след това броят им да се удвои.

Планираните задачи, по които изследователите консултанти от НИИС -Шумен заедно с други свои колеги от страната правят изследвания и внедрявания са фокусирани върху:

- повишаване плодовитостта на свинете. За тази цел те използват информацията за някои китайски породи свине, които са с много висока плодовитост (14-16 прасета) и са извънредно скорозрели. Целта е била да се използват посочените качества, като се съчетаят с тези на американските породи;

- получаване и отглеждане на повече прасета от прасило. За тази цел се използват както хибридизацията, така и възможностите, които дават високоплодовитите породи свине;

- интензивно използване на животните за получаване на повече прасила. Това е тясно свързано с ранното отбиване на прасетата;

- автоматизиране на храненето и създаване на схеми за хранене на отделните категории свине. За нуждите на практиката се разработва автоматична хранилка „майка-автомат“ за хранене на новородените прасета. Смята се, че тя ще може да промени отглеждането на новородените прасета и да създаде ефект до степен, каквато птицевъдството постига след въвеждането на инкубатора. Едва ли може да се приеме изцяло това твърдение на избраната още тогава посока от българските изследователи консултанти за вярна;

- заплождане на свинете-майки. Откриването на най-подходящия момент за заплождане трябва да стане важна част от професионалните умения на работника обслужващ тази категория животни;

- механизирание на технологичния процес

– механизирането на храненето, поенето, почистването на тора и поддържането на оптимален микроклимат в помещенията е важно условие и задача в научната и консултантската дейност, водеща до въвеждането на „технологични стандарти“ в промишлените свинекомплекси. Така се създават условия в тях да работят и устойчиво да се задържат трайно на работа висококвалифицирани кадри и се постигат по-добри резултати при по-малък брой заети на работа в този подотрасъл.

Благодарение на проведените от правителството мероприятия и набелязаните мерки и задачи от НПО по свиневъдство, обемът на общото производство в подотрасъла е увеличен значително. Най-добре се използват по това време производствените мощности в промишлените предприятия в с. Студено буче, Михайловградски окръг (днешна Монтана), в с. Стамболово, Великотърновски окръг, в Харманли, в с. Слънчево, Варненски окръг, в с. Маноле, Пловдивски окръг, в Нуклеусовата база в Шумен и др. Незадоволителна е дейността на специалистите консултанти от Обединението в свинекомплексите в Търговище, Кнежа, Толбухин, Елхово и др., което се дължи главно на проблеми в храненето и спазването на технологичните стандарти (Мутафчиев, 1980).

Освен хибрида Кембъроу, който специалистите от НПО по свиневъдство оценяват като перспективен, по това време нашата страна вече разполага и с други ценни породи, които се отглеждат в племенни ферми. Заедно с животните в нуклиевите бази те формират националния генофонд в подотрасъла. Те се използват за създаването на нови хибриди, в т.ч. на хибрид за производство на шунка. Колективът от специалисти научни работници и консултанти, който работи по новите хибриди подпомага практиката чрез конкурсното изпитване при производствени условия на отделните перспективни комбинации.

Анализът на дейността на обединението след 5-годишен период на съществуване посочва, че е необходимо да се ускори вътрешното преустройство на сградите за отглеждане на

свине. За незаплодените и за бременните свине-майки е целесъобразно да се използват индивидуални боксове (производството, на които вече е усвоено у нас), а за кърмачките – повдигнати индивидуални боксове в два варианта – класически и изменен английски бокс. Така се създават условия за увеличаване капацитета на сградите с 30-70% и практически става възможно на един основен гледач да се зачислят 75-100 майки вместо 25-30, както преди това.

Констатирано е, че под ръководството на специалистите на Обединението, ОАПС (съобразено с конкретните условия) трябва да организират по примера на Пловдивски, Шуменски, Толбухински, Сливенски окръг и според световните практики и стандарти, кръглогодишно циклично производство на прасета за различно и пълно зареждане на сградите за угодяване. Опитът на специалистите консултанти показва, че при подрастващите ремонтни прасета най-перспективно се оказва еднофазното батерийно отглеждане. При него се създават оптимални условия за организиране на производствения процес при пълно механизиране на храненето, поенето и почистването на тора.

Привеждането на отрасъла на промишлена основа се свързва с по-нататъшната концентрация на угодяването, строителството на нови и реконструкцията на използваните животновъдни сгради за въвеждането на пълна механизация при производствените процеси.

Научно-производствено обединение по птицевъдство

С изграждането на НПО по птицевъдство, като качествено нова форма за свързване на науката с производството се създават всички необходими предпоставки за бързо внедряване на новите технологични решения в птицевъдната практика. Основните направления в научно-техническото развитие на подотрасъла, върху които се предвижда да се насочи вниманието на научните работници и консултантите, са въвеждането на нови промишлени технологии и методи на отглеждане на птиците. При кокош-

ките-носачки трябва да се усъвършенства въведеното отглеждане върху несменяема постеля или в клетки. Изборът на единия или другия начин консултантът трябва да съобрази както с конкретните условия и технологичните възможности във фермата, така и с осигуреността на производствената структура с квалифицирани кадри.

В птицекомбинатите производството на яйца от кокошки-носачки трябва задължително да премине към клетъчно отглеждане в двуетажни и триетажни клетки. За тази цел е предвидено научните кадри на СА и ВУЗ да проведат необходимите изследвания и да предложат технология за масово внедряване. С това се цели да се оптимизира използването на капацитета на наличните помещения и се повиши ефективността на работа на квалифицираните работници, ангажирани при отглеждането на птиците.

Що се отнася до бройлерното производство, при което в широката практика пилетата масово се отглеждат на несменяема постеля се смята, че технологията е производствено рентабилна и щадяща околната среда, особено ако постелята след приключване на периода на отглеждане на птиците се използва като компонент от дажбата за угодяване на телета – каквито световни практики има.

Съществуват и тенденции научните изследвания и дейността на консултантите в практиката да се насочат към отглеждане на бройлери в клетки. Това се налага от възприетата практика в повечето страни в Европа. В тях е възприето на квадратен метър да се отглеждат 18-20 бройлера и се произвеждат 28-30 kg месо. Съгласно утвърдените технологии по това време у нас се отглеждат 12.5 бройлера и се произвеждат 17-18 kg птиче месо на квадратен метър.

За да може да се внедрят съвременните постижения в бройлерното производство, изследователи консултанти от СА и ВУЗ разработват вентилационни норми за отделните помещения, увеличават броя на хранилките и поилките. Разработват проект в направление реконструкция и модернизация на помещението, използвани за бройлерно производство,

което намалява финансовата стойност на едно бройлерно място в сравнение с новото строителство.

Друга част от научните кадри и консултантите от обединението разработват теми, свързани с изграждането на птицекомбинати с помещения без прозорци, използването на нови строителни материали, въвеждането на контролиран микроклимат в тях чрез автоматично регулиране на отоплението, вентилацията, осветлението и т.н.

Едно от основните направления на техническия прогрес в областта на птицевъдството е свързано със селекционната работа и с хетерозиса. Селекционната дейност е направление, в което работят научни кадри и внедрители от обединението и е свързано със създаване на специализирани породи и линии птици, подходящи за условията на промишленото птицевъдство. Тяхната цел е да отделят производството на яйца от производството на месо и да изградят профилирана бройлерна промишленост.

Целта на научните изследвания в областта на хетерозисния ефект е преминаване от отглеждане на двулинейни бройлери хибриди към отглеждане на четирилинейни. За по-бързото и организирано внедряване на четирилинейните хибриди в практиката се разработва и утвърждава специална програма.

В направения анализ на дейността на НПО по птицевъдство след 5-годишен период на развитие се констатират безспорни постижения на птицевъдството у нас, но се посочват и направления в дейността на Обединението, в които се изисква ускорено прилагане на най-новите наши и чужди научно-технически постижения.

Повече от наложително е хибридите центрове по птицевъдство да подобрят организацията на селекционно-племенната работа и производството на разплоден материал за нуждите на обществените и на личните стопанства. Практиката по това време изисква за бройлерното направление да се селектират хибриди с генетичен потенциал за 1900-2000 g живо тегло на 49-50-дневна възраст при разход

не повече от 2 kg фураж за 1 kg продукция, а производството на еднодневни пилета от една женска родителска форма да достигне 130-135 броя. В яйценосното направление е необходимо да се използват нови хибридни носачки с генетични възможности за 275-280 яйца при разход на 165 g фураж за 1 яйце.

В част от обществените стопанства и в личния сектор ще се разшири внедряването на новия четирилинейен аутосексингов хибрид с носливост 250-260 яйца с кафяв цвят на черупката, при който разходът на фураж няма да надхвърля 170-190 g за 1 яйце.

На преценка е подложена дейността по производството на разплоден материал от пуйки и водоплаващи птици. Досегашният опит показва категорично, че без създаване на специализирана селекционна база проблемът не може да се реши. Важна задача на НПО по птицевъдство през следващите години се налага да бъде преустройството и модернизирването материално-техническата база и въвеждането на съвременна организация на селекционната работа с оглед да се задоволят потребностите на страната от високопродуктивни пуйки и от хибридни пуйчета. За водоплаващите птици е нужно да се изгради свършено нова материално-техническа база за селекция и за производство на разплоден материал.

През следващия период задължително трябва да се премине към употреба на гранулирани фуражи за бройлери, обогатени с енергия от отпадъчни мазнини. Опитът на птицекомбината в Хасково показва, че това мероприятие довежда до значително увеличаване на прираста и до по-добро оползотворяване на фуража.

Изключително важни задачи предстои да се решават в областта на ефективното използване на наличната материално-техническа база, като за реконструкцията и модернизацията ѝ се приложат принципно нови технически и технологични решения. Научноизследователският колектив на НПО по птицевъдство е трябвало да разработи, и то на най-високо съвременно равнище, технологиите за отглеждане на бройлери, в клетки и на скаров под, на носачки

и подрастващи от яйценосното направление, а също така и на разплодни птици - в многоетажни клетки. Това е било възможно да се случи съвместно със селскостопанското машиностроене, което трябвало бързо да преустрои своята изследователска и производствена дейност и осигури на птицевъдството оборудване с високи технически качества.

Сериозни пропуски има по отношение точното спазване на технологичните изисквания и нормативи. Не са разработени и практически не са решени на съвременен научно-технически ниво проблемите на дълбочинната преработка и на безотпадъчните технологии в птицевъдството и в преработвателната промишленост. Значителна част от отпадъците се оползотворява нерационално, а друга се разпилява, което води до замърсяване на природната среда.

Научно-производствено обединение „Ветеринарно дело”

С разпореждане № 8 на МС от 9 ноември 1976 г. е създадено НПО „Ветеринарно дело”. То се изгражда на принципа на „блоковата система”. Обединението представлява самостоятелна единна система във финансово, административно и юридическо отношение и е пряко подчинено на председателя на НАПС. (Илиев и сътр., 2007).

Танев и Божков (1995) уточняват, че включването в Обединението на административно-управленските, научноизследователските, диагностичните и лечебно-профилактичните звена на институтите за производство на био-препарати, търговията и снабдяването с лекарствени средства, граничния ветеринарен контрол и карантин, контрола на хранителните продукти от животински произход, санирането на околната среда и контрола на оперативната дейност създава условия за усъвършенстване на ветеринарномедицинската дейност и за повишаване на нейната ефективност в следните насоки:

- премахване на сложните йерархични връзки и взаимоотношения между ветеринарномедицинските звена, които преди това са били на

различно финансово и административно подчинение;

- съкращаване на цикъла “изследване и внедряване” и превръщане на науката в действена и непосредствена производителна сила;

- изграждане на единна диагностична система и връзка за информация, с която се ускорява поставянето на стадна диагноза, особено при остро протичащите заразни заболявания и токсикозите и вземане на бързи управленски решения;

- възможност за предислокация на кадри и техника при внезапно възникнали заболявания за решаване на екстериториалните проблеми и изпълнение на международните задължения на страната;

- премахване на дублиращите звена и по-рационалното използване на материално-техническата база и на кадровия потенциал от експерти-консултанти;

- по-голяма оперативност и маневреност на основание на финансовата и на юридическата самостоятелност;

- по-ефективно използване на икономическите методи за въздействие и управление чрез материални стимули и санкции на основата на вътрешно-стопанска сметка.

На територията на всеки от 28-те тогавашни окръга се изграждат окръжни ветеринарномедицински центрове (ОВМЦ). По подобие на централното ръководство те обединяват в единен комплекс административно-управленската, научно-методичната, диагностичната, лечебно-профилактичната, контролно-оперативната, производствената и търговско-снабдителната дейност на територията на окръга и осъществяват цялостната държавна политика по опазване на здравето и повишаване продуктивността на животните в обществения и личния сектор.

В по-голямата част от селищните системи се изграждат Районни ветеринарномедицински центрове (РВМЦ), а в някои от южните гранични окръзи - държавни ветеринарномедицински участъци (ДВУ).

В зависимост от географското разположе-

ние и насоките на дейността РВМЦ се обособява в две основни групи:

- РВМЦ с превес на ветеринарната профилактика в граничните райони на страната. Върху тези служби пада главната тежест по изграждането и поддържането на имунните пояси и зони и провеждането на общите зоо-профилактични мероприятия за опазване на страната от проникването на територията ѝ на заразни болести;

- РВМЦ с клинично-профилактичен профил с изградени клинични и токсикогични лаборатории към тях, които оказват помощ на ведомствената ветеринарна служба и осъществяват контрол при провеждането на противоепизоотичните и противопаразитни мероприятия.

Обединяването на всички държавни ветеринарномедицински звена на територията на окръзите създава редица положителни предпоставки за усъвършенстване на управлението и за повишаване ефективността на ветеринарномедицинската дейност.

За специалистите, обслужващи държавните и личните стопанства, са предвидени финансови и други стимули, имащи за цел да повишат активността им. Тези стимули са обвързани с изработената съвместно с ръководствата на АПК и ПАК научно-обоснована програма за увеличаване на продуктивността на животните и въвеждането на превантивната дейност (профилактиката), а не лечебната като приоритетна в дейността на ветеринарните специалисти.

За тази цел са въведени нови схеми и ваксини за борба със заболяванията на отделните системи, особено при младите животни. Засилен и подобрен е контролът върху фуражите, фуражните добавки и използването на медикаментозните премикси. Значително внимание е обърнато на ветеринарните специалисти относно въвеждането на задължителните в практиката профилактични мероприятия, свързани с намаляването на загубите от маститите, безплодието и копитните заболявания при кравиците и овцете.

Допълнително по линия на НПО „Ветеринарно дело“ се провеждат краткосрочни курсо-

ве с всички участъкови лекари, с цел подобряване на ветеринарномедицинското обслужване в ТКЗС и личните стопанства. Тяжна задача е да подобрят основните познания на стопаните относно признаците за добро и променено здравословно състояние на отглежданите от тях животни (Божков, 2012).

Заедно с успехите, които постига НПО по ветеринарно дело остават нерешени редица проблеми, свързани преди всичко със здравеопазването на животните и птиците в обществените стопанства, в т. ч. и отглежданите при промишлени условия. Не са решени докрай и ефективно въпросите по профилактиката и терапията на стомашно-чревните и респираторните заболявания по телетата и прасетата, недоимъчните заболявания по новородените и подрастващите, в т. ч. енцефаломалацията по пилетата, болестите на нарушената обмяна на веществата при високопродуктивните крави, вароатозата по пчелите, копитния гнилец по овцете, токсикоинфекциите, някои паразитози и др. Малък е броят на научно-техническите предложения за внедряване на разработки с висок здравен, социално-здравен и икономически ефект в национален мащаб. Не се разработват достатъчно и не се внедряват широко промишлените методи за профилактика и терапия на животните и птиците посредством храната, водата или въздуха. Неоправдано се забавя внедряването на метода за стадна диагноза, прогноза и профилактика, както и експресната диагностика на проблемните заболявания.

Отчита се, че започналият коренен прелом във ветеринарномедицинската дейност трябва да продължи. В този смисъл особено важно е да се задълбочи и разшири процесът на превръщането на науката в пряка производителна сила, както и участието на научните сътрудници консултанти в практическата работа посредством участието на научно-производствените съвети. Очаква се да завърши в основни линии научноизследователската работа по шестте координационни програми, което изисква ускорено да се внедрят очакваните научно-технически постижения. Необходимо е да се ана-

лизира ефективността и състоянието на научноизследователската дейност и резултатите от същата. Принос в тази връзка е извършеното от ръководството на НПО по ветеринарно дело относно специалните поръчки и заявките на потребителите, широкото обсъждане на проектоплана за следващите години в комплексите, окръзите, в секционните и програмните съвети. Следователно налице са условия за разработване на план за научноизследователската и развойна дейност по ветеринарна медицина на съвременен ниво и в съответствие с най-новите тенденции на световната ветеринарна практика. Научноизследователският план на НПО по ветеринарно дело трябва да осигури решаването на посочените проблеми, както и на тези произтичащи от ветеринарномедицинската практика и от прогнозата за животновъдното производство в страната.

В резултат на настъпилите промени в България след 1989 г. с Постановление №110 от 14.11.1990 г. (МС, 1990) за децентрализация и демонополизация на изкупвателната, преработвателната и обслужваща дейност в селското стопанство, хранителната промишленост и търговията на МС се постановява прекратяването на дейността на всички СО от секторите, които са правоприменици на НПО като същите се преобразуват като фирми, които могат да изкупуват и реализират селскостопански, хранителни и други стоки в цялата страна, както и да осъществяват външно-търговска дейност самостоятелно, чрез дружество, в което участват или чрез други фирми.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Правилното съчетаване на елементите на техническия прогрес и внедрителската и консултантска дейност чрез НЦВЖЗ и НПО за внедряване са показател за съществуващата през 80-те и 90-те години на миналия век протоформа на съвременната консултантска дейност в основните направления на сектора животновъдство и ветеринарна медицина.

С помощта, която е оказана на животновъд-

ната практика са постигнати конкретни резултати по отношение селекционно-подобрителната дейност при създаването на нови и интродуцирането на вносни породи животни в страната, въвеждането на интензивните технологии на отглеждане и хранене на животните, както и подобряване равнището на профилактичната дейност във ветеринарното обслужване.

Осъзнавайки нуждата от висококвалифицирани кадри за производствения процес в животновъдството към редица ОСЦЖ са разкрити школи за подготовка и преквалификация на ръководни и изпълнителски кадри. Те функционират като специализирани учебно-квалификационни звена, които обучават необходимите за животновъдната практика специалисти, ползващи съвременното оборудване в животновъдните и птицевъдни ферми и полагащи професионални грижи за отглежданите в тях продуктивни животни и птици.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Божков, Ив.**, 2012. Собствен архив, бележки и дискусия.
2. **Димитров, И.**, 2012. Бележки и дискусия
3. **Илиев, Ив. и сътр.**, 2007. Ръководители на ветеринарномедицинските служби в България (1881-2005), стр. 287.
4. **Киров, Б.**, 1981. Инженерният проект – основа на успехите, Животновъдство, 1:20-22.
5. **Маврудиева, Р.** 1981. Подготовката дело на школите, Животновъдство, 8:55-57
6. **Милушев, Й.**, 1980. Резултати от кръстосването на българското кафяво говедо с бици от Американската кафява порода, Животновъдство, 3:42-46.
7. **МС**, 1976. Постановление 8/9.02 за научното обслужване на селското стопанство и хранителната промишленост, ДВ, бр. 19/5.03.1976
8. **МС**, 1990. Постановление №110/14.11. за децентрализация и демонополизация на изкупвателната, преработвателната и обслужващата дейност в селското стопанство, хранителната промишленост и търговията, ДВ бр. 93/20.11.1990.

- 9. Мутафчиев, М.**, 1980. Актуални проблеми на промишленото производство на свинско месо, Животновъдство 2:3-5.
- 10. Накев, С.**, 1975. Бързо да се внедряват научните постижения в овцевъдството, Животновъдство, 6:7-8.
- 11. Ненов, Н.**, 1979. Какво трябва да знае начинаещия дояч, Животновъдство, 7:65.
- 12. Николова, С.**, 1980. Девети национален конкурс „Най-добър дояч”, Животновъдство, 1:28-31.
- 13. Николова, С.**, 1986. IV международен конкурс за млади машинни доячи, Животновъдство, 1:14-20
- 14. Петков, И.**, 1975. Отглеждане на крави за мляко при промишлени условия, Земиздат, с. 30.
- 15. Попова, М.**, 1977. Да подобрим провежда-
нето на конкурса „Най-добър дояч”, Животновъдство, 4:56-59.
- 16. Редакционна статия**, 1980. Международният симпозиум и първата национална изложба, Животновъдство, 12:6-7.
- 17. Станков, Вл., Ив. Божков и Н. Билдирев**, 1982. Ефективност на ветеринарномедицинската дейност, Земиздат, стр. 243.
- 18. Танев Г., Ив. Божков**, 1995. Социалната промяна в българското общество (агросоциологически и ветеринарномедицински аспекти), стр. 168.
- 19. Топалов, Г.**, 1979. Дояч или оператор по машинно доене?, Животновъдство 10:60.
- 20. Хинковски, Ц.**, 1980. Специализацията в овцевъдството – условие за висока ефективност, Животновъдство, 8:3-5.

PROTOFORM OF CONTEMPORARY EXTENSION SERVICE
IN THE TRENDS OF LIVESTOCK AND VETERINARY MEDICINE
II. NATIONAL CENTER OF INTRODUCTION IN AGRICULTURE

*Tch. Miteva, *S. Laleva, *P. Slavova, V. Katzarov, *M. Lalev, **T. Atanasova, **R. Outuzbirov*
Thracia University, Faculty of Agriculture – Stara Zagora

**Agricultural Institute – Stara Zagora*

*** Thracia University, Faculty of Economics – Stara Zagora*

SUMMARY

The present study analyzed the effectiveness of using the achievements of animal science in Bulgaria by the created National Center for Introduction in agriculture as well as informative and historical display his role as protoform of modern extension service for the period of its existence.

The center is in the nature of the research unit, a specific form of organization to fundamentally change the work on learning, transfer and deployment of domestic and foreign achievements and experience.

For the needs of livestock production in the country are designed scientific production associations of cattle, sheep, pigs, poultry and veterinary medicine for application of deployment in farming practices.

With the aid given to livestock are actually achieved concrete results with regard to selection-enhanced activity in the creation and introduction of new imported breeds in the country, the introduction of intensive technologies of rearing and animal nutrition, and improving the level of preventive activity in veterinary services.

Keywords: *scientific and production association, extension service, protoform, animal science, veterinary medicine*